

Pesti Sándor

VÁLASZTÁSOK ELŐTT,
AVAGY MEKKORA IS VALÓJÁBAN A TÉT?

Az utóbbi hetekben-hónapokban, a választásokhoz közeledve két markáns véleményel találkozom mind gyakrabban. Az egyiket főleg jobboldali törzsszavazó ismerőseimtől hallom. Ez lényegében visszatükrözi a Fidesz és a Magyar Nemzet által kommunikált üzenetet, mely szerint a választások eredménye lét-nemlét kérdés, a baloldal újabb győzelme esetén veszélybe kerül a nemzet sorsa, tovább folytatódik a – csak módszerein és stílusán változtató, de lényegében kontinuus, ráadásul egy tehetséges, gátlástalan zsarnok által irányított – posztkommunista hatalmi elit népnyzó, a nagy tömegeket kisemmiző, a nemzet érdekeit semmibe vevő uralma, és sorolhatnám tovább apokaliptikus látomásaikat.

A másik véleményt inkább egyes politológus kollégáim és egyéb társadalomtudós ismerőseim hangoztatják. E szerint a két nagy néppárt között a lényegét illetően már rég nincs érdemi különbség. Szinte ugyanazt mondják és ugyanazt teszik, némi hangsúlybéli különbséggel ugyanazokat a pozitív értékeket, fogalmakat emelik ki, és legtöbbször ugyanazokat a negatív szándékokat tulajdonítják politikai ellenfeleiknek. Egyik 19, másik egy híján 20, hablaty itt, hablaty ott, politikai bohócok mindkét oldalon, már egyiket sem lehet igazán komolyan venni.

Egyik állásponttal sem értek egyet.

Kétségtől igaz, hogy ha valaki csak a kampányra figyel, nehezen látja meg az érdemi különbségeket. Valóban kapkodhatja a fejét, hogy sokszor minimális fáziskésséssel ugyanazokat az üzeneteket, javaslatokat, gyakran szó szerint hallja viszont a politikai ellenféltől, és az egymásra szórt vádak is – mind tartalmukat, mind stílusukat illetően – legtöbbször kísértetiesen hasonlítanak egymásra.

A kampány intellektuális színvonalában sincs túl nagy különbség. Egy értelmiségit – függetlenül attól, hogy melyik oldallal szimpatizál – nyilván nem tölt el túlzott boldogsággal, amit e téren tapasztal – és egyáltalán nem csak a hivatalos kampányidőszakban. Sokan régóta fejcsóválva figyelik a Fidesszel rokonszenvezők körében is, hogy egyébként kitűnő és intelligens emberek infantilis módon, papagájként ismételtetnek bizonyos szavakat, kifejezéseket, mondatpaneleket, szótárakat készítenek a kötelezően ajánlott és a tiltott szavak használatáról, csontvázakat, árukkal teli bevásárlókosarakat, idéetlen feliratokkal teleírt táblákat hurcolásznak magukkal stb. De hát a spin doctorok ezt nyilván így látják jónak, hisznek

ezek szavazatmaximalizáló erejében – és még az is lehet, hogy igazuk van. (Ismerjük el, a CDU 2005-ös, rendkívül rokonszenves, becsületes, mindenféle populizmust és negatív elemet nélkülöző kampányát követő végeredmény az ő álláspontjukat erősíti.)

Én azért nem vagyok ebben biztos. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy a politikai kampány „nem akadémiai székfoglaló és nem intézeti vitanap” (Csire András: *Fintorog az úgynevezett elitértelmiség*, Magyar Nemzet 2006. II. 18.). Azt sem gondolom, hogy ilyenkor tág tere van a racionális diskurzus szabályai szerint folytatott szakmai és értékvitáknak. Tudom, hogy a politika és a tudomány két különböző alrendszer, eltérő célok vezérlik (egyiket az igazság feltárása, a másikat a hatalom megszerzése), ezért mind a politikai gondolkodásnak, mind a tudományos gondolkodásnak megvan a saját, egymástól sok mindenben eltérő logikája, és az ezt kifejezésre juttató nyelvezte, eszközei.

Vannak azonban fokozatok. Én magam elég sokat beszélgetek úgynevezett egyszerű emberekkel, mind szűkebb pátriámban (Mezőtúron), mind Budapesten. És az a határozott benyomásom, hogy nagyon kevés az „egydimenziós” ember (ráadásul az ilyenek nagy része soha az életben nem fog elmenni szavazni). A legtöbb emberben (még?) – különböző arányokban ugyan, de – egyszerre van meg a jó és a rossz, a bölcs és az ostoba, vagy legalábbis az ezekre való hajlam. És azt látom, hogy korunk spin doctorai ugyanolyan leegyszerűsített sémákban, emberképekben gondolkodnak, mint a kereskedelmi médiumok moguljai, akik – mindenféle közvélemény-kutatásokat, nézettségi adatsorokat lobogtatva – arra hivatkozván, hogy erre van igény, nagy többségében olyan műsorokat szolgáltatnak, amelyek az emberekből inkább a hülyébbik és alantasabbik énjüket hívják elő. Aminek persze az a veszélyes következménye lehet, hogy ezáltal valóban egyre inkább elhatalmasodik rajtuk ezen énjük.

Mindezekkel összefüggésben én erősen skeptikus vagyok azt illetően, hogy előre ki lehet számítani, be lehet mérni, hogy egy-egy politikai beszéd, cselekedet, akció, gesztus, programelem stb. mennyi szavazatot fog hozni, illetve elvinni. Sőt azt illetően is, hogy utólag, a megnyert vagy elveszített választások után meg lehet ezeket ítélni, be lehet azonosítani a kudarc vagy a siker okát, okait. Hisz egyetlen emberi lényt is ezernyi dolog motivál – tudatosan és tudat alatt –, amikor valamely politikai erőre leadja a szavazatát (vagy éppen úgy dönt, hogy nem megy el szavazni), hát még egy potenciálisan 8 milliós választótömeget. Ezért aztán úgy vélem, hogy bizonyos, józan ész által diktált szempontokat betartva – nyilván nem lehet például adóemeléssel vagy szociális megszorítások kilátásba helyezésével kampányolni – nem szerencsés, ha az ember – még ha politikus is – túlzottan kivetkőzik önmagából, és nem saját értékrendjét, habitusát, szakmai meggyőződését követi.

A fent leírtak ellenére is úgy gondolom azonban, hogy igenis vannak érdemi, lényegi különbségek a két meghatározó politikai erő között. Mielőtt ezen eltéréseknek általam vélt legfontosabb elemeit pontokba szedném, előljáróban két dolgot fontosnak tartok rögzíteni:

1. A mai politika világa – a különböző érdekviszonyok, latens és nyíltan felvállalt célok, kapcsolati hálók, az egyes szakpolitikák rendszere – olyan komplex és bonyolult, hogy nincs ember, aki ezeket globálisan, a maguk teljességében és mélységében átlátja, és az egyes cselekedetek, döntések, megnyilvánulások mögött akár csak a valós szándékokat is autentikus módon meg tudja ítélni, a tényleges és majdan realizálódó következményekről már nem is beszélve. (Függetlenül attól, hogy kívülről, a politika passzív elemzőjeként, vagy belülről, annak cselekvő alakítójaként szemléli a folyamatokat; nyilván mindkét pozíciónak megvannak a maga előnyei és hátrányai.) Én legalábbis biztosan nem vagyok ilyen ember. Ha azonban mégis törekszünk arra, hogy valamilyen szinten legalábbis megragadjuk az alapkérdésekben meglévő különbségeket, leghelyesebb, ha a versengő politikai erők tényleges kormányzati ténykedésére, döntéseire, politizálására fókuszálunk, valamint történelmi és emberismeretünkre hagyatkozunk, és legkevésbé a kampányban elhangzottakat vizsgáljuk (bár természetesen az ott tapasztaltakat, és főleg a szimbolikus üzeneteket sem szabad teljesen figyelmen kívül hagyni).

2. A társadalomtudós is egy adott közösségben felnőtt és szocializálódott ember, aki ugyanúgy rendelkezik valamely értékrenddel, társadalom- és emberképpel, hitekkel, elfogultságokkal, előzetes ítéletekkel, mint bárki más, legfeljebb mélyebben, széleskörűbb ismeretek birtokában és fegyelmezettebben gondolkozik, valamint jobban törekszik a dolgok kívülről, vagy ha úgy tetszik: „egyben” (Mannheim) látására.

Ezek után először röviden arról, ami alapján véleményem szerint igen aggályos releváns összehasonlításokat tenni, különbségeket feltárni a két nagy politikai tábor között: ez pedig a kormányzati teljesítmények objektív, számszerűsíthető eredményeinek az összevetése, akár globálisan, akár az egyes szakpolitikák területén (értem ez alatt természetesen az 1998–2002-es és a most befejeződött kormányzati ciklust). Erről a kérdésről már részletesen kifejtettem az álláspontomat a Politikatudományi Szemle 2004/1-2. számában megjelent *Mérhető-e a kormányzati teljesítmény?* című tanulmányomban, elsősorban a gazdaságra mint az egyik legmeghatározóbb társadalmi alrendszerre fókuszálva. Így most csak egész röviden foglalnám össze pontokba szedve az ott leírtak lényegét:

1. Mit mérünk? A modern piacgazdaságokban a gazdaság állapotának jellemzésére igen sok paraméter, mérőszám áll rendelkezésre (a GDP alakulása; az államháztartás egyenlege; az államadósság nagysága; az infláció mértéke; a folyó fizetési

mérleg, azon belül a külkereskedelmi mérleg egyenlege; foglalkoztatottsági adatok stb.). Ritka az, hogy egy kormányzat alatt minden adat kiváló, vagy épp ellenkezőleg, gyenge legyen, általában egyes mutatók jobbak, míg mások gyengébbek.

2. Hogyan mérünk? Az előbb felsorolt mutatók mindegyike hallatlanul komplex jelenségeket, folyamatokat takar, nagyon nehéz ezeket egzakt módon operacionalizálni. Aki tanulmányozta már alaposabban a KSH évkönyveit, az tudja, hogy a vonatkozó gazdasági-pénzügyi adatok közlése előtt minden fejezet esetében több oldalas módszertani bevezető olvasható. Különböző módszerek alkalmazása, az eltérő szempontú megközelítések ugyanannak a területnek a mérésére olykor jelentős mértékben változtatják meg ezen adatokat, sokszor még visszamenőlegesen is. A laikus újságolvasó az utóbbi időszakban elsősorban a magyar államháztartási hiány mértékével kapcsolatos viták, eltérő számítási módok kapcsán szembesülhetett ezzel a problémával (ez egyáltalán nem magyar sajátosság, még ha a magyar kormányzat politikai célzatú „kreatív” könyvelési gyakorlatával kétségkívül túllépte is a szakmai-módszertani viták küszöbét).

3. Az „örökség” problematikája. Egyetlen kormány sem indul tiszta lappal, hanem átvész az előző kormány(ok)tól egyfajta „örökséget”. Mivel pedig a közpolitikai ciklusok időben a legritkább esetben esnek egybe a kormányzati ciklusokkal, az egyes nagyobb projektek több kormányzati cikluson is átívelnek (ha ezt nem akadályozzák meg az esetleges új kormányok), az intézkedések pozitív vagy negatív hatásai sokszor évek múlva jelentkeznek, amikor már rég másik kormány van hatalmon, és amikor ezeket a hatásokat, következményeket már igen nehéz bizonyítani. Magyarországon különösen megnehezíti a helyzetet, hogy 1990 óta eddig minden választással új kormány került hatalomra.

4. A külső tényezők szerepe. Egy demokratikus társadalom, egy piacgazdaság nem légüres és nem zárt térben létezik, a globalizáció kiteljesedésével egyre erőteljesebben befolyásolják a világgazdaság globális trendjei, és különösen azon régiók, országok állapota, amelyekkel az adott ország szorosabb gazdasági kapcsolatokat ápol (házánk esetében az EU, és főleg Németország). Ugyancsak befolyásolja a gazdasági fejlődést egy, az adott ország közelében zajló háború (esetünkben például a 90-es évek első felének délszláv háborúi), valamint a természeti környezet változásai (például az Orbán-kormány alatti sorozatos ár- és belvizek).

5. A hosszú hullámú konjunktúraciklusok befolyása. Az 1920-as, 30-as évek zsejniális orosz közgazdásza, Nyikolaj Kondratyev a 18. század végi, Angliában megindult ipari forradalomtól kezdve vizsgálta meg az akkori idők legjelentősebb kapitalista gazdaságait – Anglia, Franciaország, Egyesült Államok, Németország –, és jutott arra a következtetésre, hogy a piacgazdaságokban, függetlenül minden külső körülménytől és a kormányzati politikák mineműségétől, azok sui generis jellegéből adódóan létez-

nek hozzávetőleg 45–60 éves ciklusok, melyeken belül a fellendüléseket rendre recessziók, válságok követik. A konjunktúrák mindig egy jelentősebb technológiai-gazdasági paradigmaváltásból erednek (természetesen a piacgazdaság strukturális keretein belül), az ilyen alapvető újítások iránti szükséglet pedig mindig akkor jelentkezik, amikor a nemzetgazdaságok és az egész tőkés világ gazdaság alapsejtjeit alkotó cégek széles körben és tartósan válnak veszteségesse. A Kondratyev-ciklusok létezését sokak szerint a halála (1938) óta eltelt időszak is egyértelműen igazolja.

Lássuk most már az általam vélelmezett legfontosabb különbségeket!

I. A kommunista múlthoz való viszony

16 esztendővel a rendszerváltozás után is az egyik – ha nem a – legfontosabb törésvonal a két politikai oldal között. Gyakran hallunk – még politológusok részéről is – ezt elbagatellizáló eszmefuttatásokat, olykor olyan idétlen megjegyzések kíséretében, hogy a Fidesznek is csak a másik kommunistája büdös. Arról persze lehet értelmes vitákat folytatni, szerencsés volt-e, hogy Orbán Viktor szakított Antall József alapelveivel, és jó néhány egykori MSZMP-tagot vett be a kormányába, vagy hogy Pozsgay Imrét is felkérte a Nemzeti Konzultációs Testületbe. De ez mit sem változtat azon a kétségbevonhatatlan tényen, hogy az MSZP nem egyszerűen jogutódja az egykori állampártnak, hanem a baloldali elit minden szegmensében – kormányzati és pártvezetők, parlamenti képviselők, gazdasági, kulturális, értelmiségi és újságírói holdudvar stb. –, valamint az egyszerű MSZP-tagok és szavazók szintjén is összehasonlíthatatlanul nagyobb a régi párttagok, sőt a Kádár-rendszerben a legkülönbözőbb területeken vezető beosztást betöltő káderek aránya. Ez akkor is így van, ha magának a Kádár-rendszernek a megítélését illetően – a nyilvánosság előtt legalábbis – már nincs érdemi különbség a két pártelit kommunikációjában.

Sokakkal együtt vallom, hogy igen hasznos lett volna – cseh mintára – az előző rendszer felső párt- és állami vezetésének tagjait kizárni az új, demokratikus politikai hatalom vezető tisztségeiből. Meggyőződésem, hogy ez a döntés az egész magyar politikai kultúra javát szolgálta volna, elősegítette volna az MSZP európai szociáldemokrata párttá válását, és jelentősen tompította volna bizonyos jobboldali körök frusztráltságát, engesztelhetetlen gyűlöletét a baloldal hatalomgyakorlóival szemben.

Bizonyos változások az idő előrehaladtával persze e területen is érzékelhetők. A 2004-es puccs óta legalább azt elmondhatjuk, hogy az MSZP és a kormány első számú vezetői már nem a régi elvtársak, hanem a 80-as évek végének feltörekvő, ifjú technokratáinak képviselői. És ez az alsóbb szinteken is felgyorsította a generá-

cióváltást, ami nyilvánvaló mentalitásbeli különbségekben is megmutatkozik (ez utóbbiról részletesebben szölok a következő pontokban).

Mindenesetre a Fidesz győzelme megteremtené a lehetőségét annak, hogy a társadalom legkülönbözőbb alrendszereiben véglegesen megtörjön a posztkádári elitek hatalmi dominanciája. Ez a folyamat 1998–2002 között ígéretesen elindult (még akkor is, ha számos rosszul előkészített, végig nem gondolt intézkedés történt e célból, sőt nem egy fölösleges, ebből a szempontból semmi eredménnyel nem járó konfliktust is felvállalt az akkori kormány), és a legtöbb területen 2002 után sem volt már lehetséges a teljes visszarendeződés. Szinte bármelyik alrendszert nézzük – gazdaság, közigazgatás, média, kultúra –, jóval kiegyenlítettebbé váltak az egyes elitcsoportokon belüli erőviszonyok, számos új, hatékonyan működő intézményt sikerült a jobboldalnak megteremtenie és megőriznie. Ezen túlmenően egyre szélesebb körben terjed az elhíresült demjáni, pragmatista hozzáállás is: „Mindegy, milyen színű a macska, a lényeg, hogy megfogja az egeret.” (Copyright by Teng Hsziao-ping.)

II. Az államhoz, a társadalmi igazságossághoz való viszony

Meggyőződésem szerint a legfontosabb társadalmi probléma ma Magyarországon a viszonylag szűk elitek és a népesség többi része közötti hatalmas vagyoni különbségek megléte. Bármilyen, e szempontból releváns statisztikai adatot vizsgálunk meg (a népesség legfelső és legalsó decilisének hányadosa; a jövedelemegyenlőtlenségi szakirodalomban leggyakrabban használatos ún. Gini-együttható; a regionális különbségek alakulása), azt látjuk, hogy e különbségek érdemben sem az Orbán-kormány, sem a Medgyessy–Gyurcsány-kormány alatt nem változtak. Mégis az mondható el – részben a retorika, de elsősorban a meghozott kormányzati döntések alapján –, hogy a Fidesztől várható inkább e területen érdemi változás. A probléma kulcsa az államnak a modern piacgazdaságban játszott szerepéről vallott felfogásban rejlik. A Fidesz különböző írásos dokumentumaiból, vezetőinek megnyilatkozásaiból, de mindenekelőtt a kormányon eltöltött négy év történéseiből az az egyértelmű kép rajzolódik ki, hogy miközben a párt vitathatatlanul elkötelezett a versenyen alapuló piacgazdaság, a magántulajdon dominanciája mellett (ne feledjük, hogy az ő kormányzásának végére alakult ki a magánszféra mostanában sokat emlegetett 85–90%-os aránya), fontosnak tartja, hogy az állam különböző intézményei, hatásai korlátokat jelentsenek a nemzetközi és hazai tőkés érdekcsoportok – azok természetéből adódó – profitmaximalizálási törekvéseinek, védjék a munkavállalókat és a fogyasztókat ezen aktorok túlerejétől, törvénysértéseitől, és legalább törekedjenek a vagyoni-jövedelmi különbségek tompítására, azaz tehát a társadalmi igazságosságot szolgálják.

Mondok néhány példát ennek alátámasztására:

1. Azt ugyan igen nehéz megítélni, hogy melyik kormány költött többet a hazai kis- és középvállalkozók támogatására, amint azt a többi területen is megszokhattuk, mindkét politikai erő a saját álláspontját erősítő – és egymástól jelentősen eltérő – számokkal dobálózik. (A mai kormányok költségvetései már olyan bonyolultak és – részben a kormányon lévők akaratából, részben tőlük független okok miatt – oly nehezen átláthatók, hogy gyakorlatilag lehetetlen pontosan megmondani, és ezáltal releváns módon összehasonlítani, hogy egy adott évben mennyit költ a kormány például az önkormányzatokra, az oktatásra, a határon túli magyarokra vagy éppen a kis- és középvállalkozókra.) Az azonban vitathatatlan, hogy a támogatási filozófiában jelentős különbség van, ezt mindkét fél elismeri. A Fidesz kormányon is – lásd Széchenyi-terv – és jelenlegi programjában is három típusát különböztette meg az állami támogatásoknak, és mindháromnak fontos szerepet tulajdonított, attól függően, hogy melyik vállalkozói csoportot melyik segíti legoptimálisabban: a kamattámogatások és az állami hitelgarancia mellett a tőkehiányos vállalkozók számára elengedhetetlennek tartotta a vissza nem térítendő tőketámogatások folyósítását is. A 2002-ben hivatalba lépő kormány ezzel szemben azonnal deklarálta, hogy az ő liberális gazdaságfilozófiájába ez utóbbi nem fér bele, és ehhez az álláspontjához mindvégig tartotta is magát a gyakorlatban.

2. Az Orbán-kormány több állami hatóság – mindenekelőtt a pénzügyi szervezeteket felügyelő hivatalok, melyeket össze is vont, és a versenyhivatal – jogköreit megerősítette. Megítélésem szerint a mai piacgazdaságokban az államnak – néhány stratégiai területet kivéve – elsősorban nem mint tulajdonosnak, hanem a különböző állami hatóságok, felügyeletük révén kell kontroll alatt tartani a piaci folyamatokat, és épp a tiszta, fair piaci verseny biztosítása, valamint a társadalmi igazságosság szempontjainak érvényesítése érdekében hatékonyan és határozottan beavatkozni, amennyiben erre szükség van. Ez vonatkozik az említett két hivatalon túl mindenekelőtt a fogyasztóvédelemre, a munkavédelemre és az adóhatóságra (a jegybankelnök március eleji nyilatkozata szerint hazánkban évente több ezermilliárd forint adót nem fizet be a lakosság, értelemszerűen főleg a vállalkozók). Úgy látom, a nyugati trendek is ebbe az irányba mutatnak. Hasonlítsuk össze például a klasszikus piacgazdaság mintapéldájának tartott Egyesült Államok adóhivatalának jogköreit az APEH-ével, vagy idézzük fel, hogy az Enron-botrányt követően milyen intézkedéseket hoztak a pénzügyi felügyeleti hatóságok megerősítésére. De említhetném azt is, hogy míg Németországban és több más nyugat-európai államban önálló fogyasztóvédelmi minisztérium működik, addig nálunk egy minisztériumi főosztály foglalkozik a területtel.

Ezen a téren a Gyurcsány-kormány pozitív intézkedéseként említhetjük meg az Országos Munkabiztonsági és Munkaügyi Főfelügyelőség (OMMF) jogkörének megnövelését, a munkaügyi bírság és a munkaügyi ellenőrök számának emelését, jogköreik kiszélesítését.

3. A Fidesz nem csupán ellenzékben beszélt az energiaárak megfékezéséről (ez a kevésbé érdekes), hanem azokat kormányon is igyekezett kordában tartani, kiváltva ezzel az akkori ellenzék folyamatos bírálatát, és komoly érdekérvényesítő képességgel rendelkező, nagy multicégek haragját. 2005 őszén, 2006 elején a kérdés ismét reflektorfénybe került, és kiderült, hogy főleg egyes erőművek milyen extra-profitot tudnak realizálni, illetve mifele kreatív trükkökkel tudják manipulálni az eszközarányos nyereség kiszámítását (például nyereséges tevékenységeik egy részét külön kft.-kbe szervezik ki).

4. Az Orbán-kormány nemcsak általánosságban hangoztatta a multicégekkel szembeni kormányzati ellenerő felmutatásának időnkénti szükségességét, hanem erre a gyakorlatban is több konkrét példát mutatott. A leglátványosabb ezek közül a Danone győri gyárának tervezett bezárása elleni kormányzati fellépés volt. (Itt is említsük meg pozitív példaként, és az írás elején említett új generáció mentalitásváltozásának bizonyítékeként, hogy Gyurcsány Ferenc – tiltakozásul a munkavállalói jogok sorozatos megsértése miatt – február végén nem ment el a Suzuki új modelljének bemutatójára.)

A társadalmi igazságosság érvényesítése érdekében öröndetesnek tartom, hogy 2002 őszén mindkét nagy párt megszavazta a közalkalmazottak 50%-os béremelését, és ezen döntés helyességét illetően azóta is konszenzus van közöttük – szembehelyezkedve az MDF, az SZDSZ és szinte az összes mainstream-közgazdász álláspontjával. Akármilyen államháztartási problémákhoz vezetett is a döntés (pontosabban egyik okként hozzájárult azokhoz), egyszerűen nem engedhető meg, hogy magasan kvalifikált, kitűnő gimnáziumi tanárok, orvosok éhbérért dolgozzanak. A különböző gazdasági kutatóintézetek, banki elemzőcégek jól fizetett munkatársai könnyen vágják oda hetykén, hogy micsoda felelőtlen, a gazdasági racionalitást és a költségvetés helyzetét figyelmen kívül hagyó populistá döntést hozott a Medgyessy-kormány, a legnagyobb ellenzéki párt támogatásával. Én viszont tanítottam középiskolában, és személyesen tapasztaltam, hogy mennyi tehetséges ember hagyta el anyagi okok miatt a pályát, ami nyilvánvaló kontraszelekcióhoz vezet a pedagóguspályán, tehát a társadalmi igazságosság mellett gyermekeink jövőjéről is szó van. Ne csak beszéljünk róla, hanem vegyük is komolyan a humáninfrastruktúra mindent megelőző fontosságát! És ne feledjük, még ezzel az 50%-os emeléssel is csak megközelítettük a régi uniós tagállamok GDP-arányos pedagógusbér-átlagát! (Az más kérdés, hogy az 1000 tanulóra jutó pedagóguslétszám valóban jóval magasabb nálunk.)

Általánosságban is óvni attól, hogy azonnal populizmust kiáltunk, amikor a Fidesz – és maga Orbán Viktor – a magyar átlagbérek jelentős megemelését követeli. Ugyan különböző adatokat lehet olvasni, abban azonban mindegyik közös, hogy a magyar GDP elmaradása a régi uniós tagállamok átlagától jóval kisebb, mint a magyar átlagbérek elmaradása a 15-ök átlagbérétől!

Annak is örülök, hogy mindkét nagy párt elveti az egykulcsos SZJA-t – ismét csak szemben a két kicsivel –, és mindeddig egyikőjük részéről sem merült fel a kivett osztalék adómentessé tétele (a gazdagok jövedelmének nagy részét ugyanis ez biztosítja). Az új tagállamok körében mindkét intézkedés egyre inkább terjed.

A Fidesz kormányon és ellenzékben is hangoztatta, hogy változtatni szükséges a munkajövedelmek és a tőkejövedelmek adóztatásának arányain. Ennek jegyében kormányon be is vezette a tőzsdei árfolyamnyereség megadóztatását, amit a Medgyessy-kormány törölt el. Ezért nem volt világos számomra, hogy amikor ennek visszaállítása később napirendre került, ezt a Fidesz miért nem támogatta (amíg a magyar tőzsdei forgalomnak csupán néhány százalékát teszik ki a kisbefektetők részvényvásárlásai, addig álságos az ő érdekeikre hivatkozni).

Összegzőképpen tehát elmondható, hogy noha továbbra is kimutatható különbség van a két nagy politikai erő államfelfogása és a társadalmi igazságosság érvényesüléséért tett erőfeszítései között, az utóbbi időben több jel is arra mutat, hogy ez a különbség valamelyest csökken. Az eddig jelzetteken túl megemlíthető még a banki különadó bevezetése (tegyük hozzá, hogy ezzel együtt is jelentősen nőtt a bankok tavalyi adózás utáni nyeresége, amely – elsősorban a rendkívül nagy kamatmarzs miatt – messze felülmúlja az uniós átlagot), a munkaviszonyt leplező színlelt szerződésekkel szembeni fellépés, a minimális vállalkozói járulékok megemlése, és a feketemunka kifehérítését célzó intézkedések. Elgondolkodtat az azonban Gyurcsánynak egy konferencián tett azon megjegyzése, mely szerint elsősorban a leggazdagabbak és a legszegényebbek támogatására kell fókuszálni.

Talán utolsóként Európában, az idei évtől Magyarországon is bevezetésre került a vagyonadó egy rendkívül szerény változata. A 100 millió forint feletti ingatlanokra kivetett 0,5% olyan nevetségesen kevés, hogy egyes számítások szerint az adminisztrációs költség is többbe fog kerülni. Pedig ez aztán tényleg egy olyan adónem, amely úgy szolgálja a társadalmi igazságosság és a költségvetés érdekeit, hogy közben nincs teljesítmény-visszatartó hatása. Ezért aztán mindenképpen komolyabban kellene vele számolni (mondjuk az 50 millió feletti rész 1%-a). Szintén az elitek közös felelőssége a sokszor hatalmas veszteségeket termelő állami cégek csúcsovezetőinek irreálisan magas fizetése és menedzserszerződésekben biztosított végkielégítése. Ismerem az ellenérvet, mely szerint ellenkező esetben minden rátermett vezetőt elszípkázná a magánszféra, de legalább azt meg kellene tenni, amit Németor-

szágban a Schröder-kormány meglepett: kötelező nyilvánosságot biztosítani az állami cégek csúcavezetői fizetésének és végkielégítésének. Már ennek is lenne bizonyos visszatartó hatása. (Bár megjegyzem, egyes jogértelmezések szerint ezt az adatvédelmi törvény már ma is előírja.)

Végül, ami a családtámogatási rendszer megváltoztatását illeti, több elemzést elolvastam ezzel kapcsolatban, jó néhány modellszámítást láttam, és ezek alapján az a kép alakult ki bennem, hogy noha bizonyos családtípusok egy kicsit jobban járnak, míg mások egy kicsit rosszabbul, sem az abszolút ráfordításokat illetően, sem az egyes jövedelmi rétegek és családtípusok közötti arányokat illetően nem jelent érdemi változást, sem pozitív, sem negatív irányba. (A filozófiát illetően persze van különbség.)

Kétségek nélkül igaz tehát, hogy az államfelfogás és a társadalmi igazságosság kérdésében az igazán markáns különbség a Fidesz és az SZDSZ között figyelhető meg, az a distinkció, amit e téren Gyurcsány több alkalommal is kiemelt pártja és az SZDSZ között, konkrét példákkal is alátámasztható.

III. A nemzethez, a tradíciókhoz való viszony

A fő cezúra e téren is a Fidesz és az SZDSZ között húzódik, de az MSZP-vel való összevetésben is elmondható, hogy a Fidesz politikusi elitje, értelmiségi holdudvara és törzsszavazói bázisa mélyebben éli meg magyarságát és az egységes kárpát-mendencei magyar nemzet összetartozásának tudatát, határozottabban vállalja fel – akár konfrontációk árán is – a nemzeti érdekek védelmét. A legutóbbi eklatáns példáját ennek a 2004. őszi, a határon túli magyarok kettős állampolgárságáért folytatott népszavazási kampány szolgáltatta. Lehet azt állítani, hogy szerencsétlen dolog volt ebben a kérdésben népszavazást kezdeményezni, lehet jogos aggodalmakat hangoztatni (például bizonytalan, hogy mennyiben szolgálna a helyben maradáshoz, esetleg épp az elvándorlást gyorsítaná fel, vagy mennyire egyeztethető össze mondjuk a Székelyföld területi autonómiájával), a politikai versenybe még az is belefér, ha felidézik, hogy a Fidesz sem volt mindig ilyen egyöntetűen lelkes e kérdésben, de tapasztalva a határon túli magyarság lényegében teljesen egységes és hallatlan mértékben felfokozott elvárásait az anyaországi igennel szemben, egy ilyen helyzetben a nemre buzdítani, ráadásul a kormány által hangoztatott demagóg, és a magyar közösségeket egymás ellen hangoló érvekkel, teljességgel elfogadhatatlan és igen nehezen megbocsátható egy olyan ember számára, akinek fontos saját, etnikulturális értelemben felfogott magyarsága.

Szintén egyértelmű különbségek fedezhetők föl a két oldal között a nemzet fő megtartó erejét jelentő vidéki gazdatársadalom és a kistelepülések megerősödésé-

vel, egyáltalán hosszú távú fennmaradásával kapcsolatos nézeteket illetően. Szomorú hallgatni például azt az érzelmek nélküli, hideg racionalitást, társadalmi mérnökösködést tükröző beszédmodot és érveléstechnikát, amelyet Magyar Bálint használ a kistelepülési iskolák felszámolása, körzetesítése mellett érvelve.

Mégis azt mondom, hogy e téren is tapasztalok bizonyos pozitív jeleket. Itt is érezhető a fiatalabb generációnak – és főleg a miniszterelnököknek – az az elődeitől eltérő mentalitása, amiről korábban már volt szó. Szemben a Kádár-rendszerben szocializálódott elődöknek az erősebbhez (vagy egyszerűen csak erősebbnek gondolthoz) folyton alkalmazkodó, mindenféle konfrontációt kerülő, puhatestű „merjünk kicsik lenni” mentalitásával, úgy tűnik, a mostani miniszterelnök határozottabban lép fel a nemzeti érdekek védelmében. Ennek a szerepfelfogás- és stílusváltásnak legjellemzőbb megnyilvánulása a Financial Timesnak 2005 novemberében adott miniszterelnöki interjú sokat idézett kijelentése a folyamatos költségvetési kritikákkal kapcsolatban: „Mi a fenét akar tőlünk Európa?” Ilyet Medgyessy Péter vagy Kovács László soha nem mondott volna.

A brüsszeli csúcson, illetve az előkészítő tárgyalásokon a magyar delegáció szintén keményen küzdött a magyar érdekekért, amit a tárgyalások befejeződését követően a miniszterelnök igyekezett is kidomborítani. Még az ellenzék is elismerte, hogy Gyurcsány Ferencnek sikerült apróbb eredményeket kiharcolnia, a Fidesz sem a tárgyalási technikát magát, csupán az elért eredmények felnagyított és eltorzított kommunikációját bírálta.

A retorika szintjén is elmondhatjuk, hogy talán az összes eddigi vezető baloldali politikus együttvéve sem használta annyiszor a patrióta és a hazafi szavakat, mint Gyurcsány Ferenc az elmúlt másfél esztendőben. Sőt az utóbbi időben már a gazdasági patriotizmus fontosságát is hangoztatja, célul tűzi ki, hogy magyar vállalkozók építsék az országot, ami mindenképpen előrelépés Medgyessy Péter azon kijelentéséhez képest, mely szerint mindegy, hogy egy projekt kivitelezésében magyar vagy külföldi a fővállalkozó (még ha ez a patrióta szemlélet a közbeszerzési eljárások magyar győzteseinek arányában egyelőre nem is tükröződik).

Biztató lehet a baloldalnak a magyar történelmi múlthoz való viszonyulása szempontjából, hogy Gyurcsány Ferenc a könyvében meglepő árnyaltsággal szól a Trianon utáni időszakról, a Horthy-korszakról.

Végül még egy megjegyzés e területtel kapcsolatban. Az Orbán-kormány négy évét követően is maradt bennem némi hiányérzet azt illetően, hogy mindent megtett-e a konzervatív kormányzat a nemzeti kultúra védelme, a szellemi környezetszennyezés elleni küzdelem területén. Gondolok itt elsősorban a kereskedelmi médiumok „áldásos” tevékenysége elleni határozottabb fellépésre (részben a jogszabályok szigorításával, részben pedig a meglévők következetesebb betartatásával),

valamint a magyar mozikban vetített amerikai és európai (azon belül kiemelten a magyar) filmek mennyisége közötti rendkívüli aránytalanságok csökkentésére.

IV. A történelmi egyházakhoz, a kereszténységhez, a magyarországi zsidósághoz való viszony

A történelmi egyházakhoz való viszonyt illetően is elmondható, hogy a Fidesz markáns ellenpólusa az SZDSZ. Az önálló identitását, arculatát az utóbbi időben egyre görcsösebben kereső kis párt mind gyakrabban intéz – olykor egészen provokatív, és a szimbolikus térben is megjelenő – támadásokat az egyházakkal, a hívő emberekkel szemben. Jellemző, hogy egyes akcióit már nemcsak a történelmi keresztény egyházak, hanem a Hit Gyülekezete és a Mazsihisz is élesen kritizálja. E téren azonban nem látok túl sok pozitív jelet az MSZP esetében sem. Emlékeztet Gyurcsány otromba panaszkodása a Magyar Katolikus Püspöki Karra II. János Pál előtt, és az egyházi közintézményeket hátrányosan érintő költségvetési megszorítások terén is közös platformon volt a szabaddemokratákkal. Nem állt ki továbbá a keresztény értékek EU-alkotmányban történő megemlézése mellett sem (igaz, ebben sok társa volt Európában, köztük jobboldali pártok is).

Itt térek ki a meghatározó politikai erők és a magyarországi zsidóság viszonyára. E téren örömmel látom, hogy a zsidóság fiatalabb generációi körében már egyre inkább oldódik a holokauszt-trauma, és mind kevésbé tapasztalható az az idősebb korosztályok esetében teljesen érthető attitűd, mely szerint eleve gyanakvással viszonyulnak a jobboldalhoz, és döntő többségükben a baloldalt támogatják. Ezen félelmeket egyes baloldali körök tudatosan tovább erősítették, de kétségkívül a kezükre játszott, hogy 1998–2002 között a kormányzó koalíció egyes kérdésekben összekacsintott a MIÉP-pel, majd a választási kampány során Orbán Viktor nyilvánvaló szavazatmaximalizálási okokból nem volt hajlandó egyértelműen kizárni a MIÉP-pel történő kormányzati együttműködést, és Kövér László is folyamatosan csak azt az egy ellenérvet emlegette, hogy ezt az EU nem venné jó néven. Ilyen még egyszer nem fordulhat elő.

A magyarországi zsidóság körében egyre sokszínűbb a szervezeti élet, mind világi-kulturális, mind egyházi területen (sőt a Mazsihisz is kezd nyitottabbá válni), és mind többen vonzódnak a konzervatív értékekhez, és viseltetnek – ha nem is feltétlen szimpátiával, de legalább – empátiával a Fidesz irányában. Ebben sokat segített Orbán Viktor nagy sikerű 2005-ös izraeli látogatása és stratégiai szövetségtétele a Likuddal.

V. A két vezér

A mai mediatizált, perszonalizált, sőt „prezidencializálódó” politikában meghatározó jelentősége van a pártvezérek, a miniszterelnök-jelöltek személyiségének. Kétségtelenül van némi hasonlóság a két oldal jelenlegi vezérének habitusában, személyiségében. Mindketten rendkívül erős, energikus, ambiciózus, karizmatikus személyiségek, beleillenek tehát a mai európai „vezérdemokráciák” vezetőinek sorába (Berlusconi, Blair, Schröder, Sarkozy stb.). Az összes rendszerváltás utáni miniszterelnöknél mindketten jobb szónokok, debatterek, valamint jobban, mélyebben átlátják az egyes szakpolitikákat.

Vannak azonban komoly különbségek is. Mindenekelőtt a szocializációt illetően. Önmagában is veszélyes tendenciának látom a modern demokráciákra nézve, hogy egyre több helyütt olvad össze nem csupán funkcionális, hanem perszonális értelemben is a gazdasági és a politikai elit (néhol ehhez társul a médiaelit is), és tölt be meghatározó politikai funkciókat az ország leggazdagabb emberei közé tartozó üzletember. Ez politikai oldalaktól, a képviselt ideológiáktól függetlenül igen komoly kockázatokat, időzített bombákat rejt magában, függetlenül attól, hogy az illetőt Berlusconi, Hodorkovszkij, Tariceanu, Ruskónak vagy éppen Gyurcsánynak hívják. További aggályokra ad okot, és csökkenti a politikai vezető morális legitimitását, ha az illető nem csupán saját erejéből, hanem pártállami kapcsolatait kihasználva, kétes állami szerződések és hitelek segítségével alapozza meg vagyonát.

Magában a személyiségben is látok azonban lényegi eltéréseket. Természetesen a modern tömegdemokráciák egyetlen néppárti vezére sem kerülheti el, hogy különböző szerepeket öltön magára, olykor egyfajta politikai komédiásként viselkedjen. Míg azonban ez Orbán esetében tudatos, önreflektív módon kontrollált tevékenységnek tűnik – különösen szűkebb körben, értelmiségi közönség előtt érezhető a kontraszt –, addig úgy látom, Gyurcsánynak az efféle pojácskodáshoz nem kell különösebb szerepet játszania, egyszerűen csak önmagát adnia. El tudják Orbánról képzelni, hogy valaha is kamerák előtt katonai maskarába bújva pózol, tehenet fejjel, az irodájában táncra perdül, angol slágereket énekel, Fásy Ádámmal mulat stb.? Természetesen ő is belemegy olykor különböző PR-akciókba, mondjuk a kereskedelmi tévék kamerái előtt vesz részt disznóvágáson. De aki rendszeresen szokott disznót vágni – mint például e sorok írója –, az igazolhatja, hogy ez az ember nem a kamerák előtt teszi ezt életében először, kompetens ezen a területen.

Álláspontomat összegezve tehát: akiknek fontosak a fent leírt szempontok, értékek, azok számára igenis van tétje a választásoknak, és egyáltalán nem mindegy, hogy melyik politikai erő veszi át a kormányrudat a következő négy évre. Másfelől azonban a két nagy politikai párt programja, vezető politikusainak megnyilatkozásai és mindenekelőtt kormányzati ténykedésük azt mutatja számomra, hogy a legtöbb területen korántsincs olyan mély szakadék közöttük, miként azt a véleményformáló elitek egy tekintélyes része láttatja, illetve sokan közülük nyilván őszintén meg is élik. Hosszabb távon pedig, a diktatórikus múlttól távolodva, ahogy egyre inkább előtérbe kerülnek a rendszerváltást követően politikussá szocializálódó generációk, a törésvonalak további tompulására lehet számítani. Magam legalábbis ebben reménykedem.

1949-es választások: utcából az Aggtelek utcában